

Қоғам & Дәуір

Қазақстан Республикасы
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

2004 жылдан бастап
әр тоқсан сайын жарық көреді

Бас редактор
Алмас Арзықұлов,
ҚР Президенті жанындағы
ҚСЗИ-дің жетекші
ғылыми қызметкері

Редакция мекенжайы:
Қазақстан Республикасы,
010000, Астана қаласы,
Бейбітшілік көшесі, 4
ҚР Президенті жанындағы ҚСЗИ

Телефон (7172) 75-20-20
Факс (7172) 75-20-21
E-mail: office@kisi.kz
www.kisi.kz
www.journal-kogam.kisi.kz

Журнал Қазақстан Республикасының
Мәдениет, ақпарат және қоғамдық
келісім министрлігінде 2003 ж.
19 желтоқсанда тіркеліп, тіркеу туралы
№ 4526-Ж куәлік берілген.

ISSN 2414-5696 (print)
ISSN 2788-5860 (online)

doi.org/10.52536/2788-5860

Индекс 74007

Журнал саяси ғылымдар саласы бойынша
ғылыми еңбектің негізгі нәтижелерін
жариялау үшін Қазақстан Республикасы
Білім және ғылым министрлігі білім және
ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету
комитеті ұсынатын ғылыми басылымдар
тізбесіне енеді.

Қоғам &
Дәуір

ҒЫЛЫМИ-САРАПТАМАЛЫҚ ЖУРНАЛ

МАЗМҰНЫ

Мадина Бектенова, Шолпан Жандосова Ислам факторының Қазақстан мен Орталық Азиядағы қоғамдық-саяси жүйенің трансформациялық үдерістеріне ықпалы.	6
Толғанай Мустафина, Фарида Мусатаева, Сымбат Шакиров, Асан Амангельдиев Бітімгершілікті жүзеге асырудың негізгі қағидалары	21
Айгуль Забирова, Наталья Сейтахметова Постатеизм: әлеуметтанулық талдау	38
Еркебұлан Жұмашов, Нұрбек Пұсырманов Ауылдық елді мекендердің тұрақты дамуы: басқару жүйесін жетілдіру	53
Еркін Тұқымов Жаһандық демографиялық сын-қатерлер: Қазақстан үшін тәжірибесі	64
Гүлмира Сұлтанғазы, Жаслан Нурбаев, Гүлжан Ерменбаева Қазақстандық ұлт құрылысы контекстіндегі тарих және тарихтану	80
Мирас Жиенбаев Қазақстандағы ұлттық құрылыс саясаты: азаматтық немесе этноәлеуметтік сәйкестік пе?	93
Рафик Усманов, Майя Урузғалиева, Разия Асылғожина, Венера Жексембекова Солтүстік Каспийдің геоэкологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің қазіргі саяси процестері мен тетіктері	104
Айнұр Әбиденқызы, Құрмет Қадылғазыұлы, Айгерим Ердашова Қытайдың «Бір белдеу, бір жол» стратегиясы: әлемдік жетекшілікті қалыптастырудағы порттардың рөліне жүгіну	117
Бауыржан Әукен «Оңтүстік Кавказ аймағындағы қақтығыс және ынтымақтастық: теориядан саясатқа» кітабына шолу	131

СОДЕРЖАНИЕ

Мадина Бектенова, Шолпан Жандосова Влияние исламского фактора на трансформационные процессы общественно-политической системы в Казахстане и Центральной Азии	6
Толғанай Мустафина, Фарида Мусатаева, Сымбат Шакиров, Асан Амангельдиев Основные принципы осуществления посредничества	21
Айгуль Забирова, Наталья Сейтахметова Постатеизм: социологический анализ	38
Еркебұлан Жұмашов, Нұрбек Пұсырманов Устойчивое развитие сельских поселений: совершенствование системы управления	53
Еркін Тукумов Глобальные демографические вызовы: опыт для Казахстана	64

Қоғам & Дәуір

Қазақстан Республикасы
Президенті жанындағы
Қазақстанның стратегиялық
зерттеулер институты

**Гулмира Султангазы, Жаслан Нурбаев,
Гульжан Ерменбаева**
История и историзация в контексте
казахстанского национализма 80

Мирас Жиенбаев
Политика национального строительства в Казахстане:
гражданское и этносоциальное единство? 93

**Рафик Усманов, Майя Урузгалиева,
Рафия Асылгожина, Венера Жексембекова**
Современные политические процессы и
механизмы обеспечения геоэкологической
безопасности Северного Прикаспия 104

**Айнұр Әбиденқызы, Құрмет Қадылғазыұлы,
Айгерим Ердашова**
Китайская стратегия «Один пояс, один путь»:
роль портов в установлении глобального лидерства 117

Бауыржан Аукең
Рецензия на книгу: Конфликт и сотрудничество в регионе
Южного Кавказа: От теории к политике 131

CONTENTS

Madina Bektenova, Sholpan Zhandossova
Influence of the Islamic Factor on Transformation
Processes of the Socio-Political System in
Kazakhstan and Central Asia 6

**Tolganai Mustafina, Farida Mussatayeva,
Symbat Shakirov, Asan Amangeldiyev**
The Fundamental Principles of Mediation 21

Aigul Zabirowa, Natalya Seitakhmetova
After Atheism: a Sociological Examination 38

Yerkebulan Zhumashov, Nurbek Pusyrmanov
Sustainable Development of Rural Settlements:
Improving the Local Government 53

Yerkin Tukumov
Global Demographic Challenges:
Experience for Kazakhstan 64

**Gulmira Sultangazy, Zhaslan Nurbayev,
Gulzhan Yermenbayeva**
History and Historicization in the Context of
Kazakh Nation-Building. 80

Miras Zhiyenbaev
The National Building Policy in Kazakhstan:
Civic or Ethnosocial Identity? 93

**Rafik Usmanov, Maiya Uruzgaliyeva,
Raziya Asylgozhina, Venera Zheksembekova**
Modern Political Processes and Mechanisms
for Ensuring Geo-ecological Security
the Northern Caspian Region 104

**Ainur Abidenkyzy, Kurmet Kadylgazyuly,
Aigerim Yerdashova**
Chinese Strategy «One Belt, One Road»:
the Role of Ports in Establishing Global Leadership 117

Bauyrzhan Auken
Review of the book: Conflict and Cooperation
in the South Caucasus Region 131

Гүлмира Сұлтангазы¹, Жаслан Нурбаев², Гүлжан Ерменбаева³

¹ *Maqsut Narikbayev University*

(Астана, Қазақстан)

e-mail: g_sultangazy@kazguu.kz

² *Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы*

Қазақстанның стратегиялық зерттеулер институты

(Астана, Қазақстан)

e-mail: zhaslannurbayev@gmail.com

³ *Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті*

(Астана, Қазақстан)

e-mail: gulzhanermenbayeva@gmail.com

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҰЛТ ҚҰРЫЛЫСЫ КОНТЕКСТІНДЕГІ ТАРИХ ЖӘНЕ ТАРИХТАНУ

Аңдатпа. Кеңестік жүйенің ыдырауы және тәуелсіздікке қол жеткізу саяси және әлеуметтік-мәдени кеңістіктің өзгеруімен байланысты бірқатар мәселелерді белгіледі. Әлеуметтік шындықтың мағыналары мен интерпретацияларының өндірісі посткоммунистік транзиттің маңызды бөлігіне айналды. Жаңа қазақстандық бірегейлікке бағытталған саясатты қалыптастыру қажеттілігі туындады. КСРО-да бұл тауашаға идеология жауапты болды, бірақ қазақстандық саяси жүйе идеологиялық плюрализм қағидасын жариялады. Әлеуметтік-саяси және басқа субъектілерді құрудың осындай қуатты құралынан бас тарта отырып, жаңа билік «алдымен экономика, содан кейін саясат» деген тағы бір ынталандырушы тезисті ұсынды.

Алайда, идеологиялық әртүрлілік, экономикалық месседждердің үстемдігі жағдайында, шоғырландыру функцияларын орындай алмайтындығы мен қатар болашақтың бейнесін жасай алмайтындығы көрсетті. Қоғам оған ерекше «идеясыз шындық» күйіне тап болды. Өйткені бүкіл кеңестік кезеңде идеология тек саяси дамуды анықтап қана қоймай, мәдениет пен жеке өмір саласын толық бақылауда ұстады.

Бұл мақалада ұлттық құрылыс процестерінде тарих пен тарихтануды құрал ретінде пайдалануға талдау жасалады. Негізгі әдісті тарихнамалық талдау болады. Бұл зерттелетін мәселелер бойынша білімді жинақтау процесінің заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: *тарихтану, ұлт құрылысы, тарихнама, бірегейлік, тарихи саясат.*

Гүлмира Султангазы, Жаслан Нурбаев, Гүлжан Ерменбаева
ИСТОРИЯ И ИСТОРИЗАЦИЯ В КОНТЕКСТЕ КАЗАХСТАНСКОГО
НАЦИЕСТРОИТЕЛЬСТВА

Аннотация. Распад советской системы и обретение Независимости обозначили ряд вопросов, связанных с трансформацией политического и социокультурного пространства. Производство смыслов и интерпретаций социальной реальности стали содержательной частью посткоммунистического транзита. Возникла необходимость формирования политик, направленных на создание новой казахстанской идентичности. В СССР за эту нишу отвечала идеология, но казахстанская политическая система декларировала принцип идеологического плюрализма. Отказавшись от такого мощного инструмента конструирования социально-политических и иных сущностей, новая власть предложила другой мотивирующий тезис «сначала экономика потом политика».

Однако идеологическое многообразие, при доминировании экономической повестки оказались неспособными выполнять функции консолидации и тем более создавать картину будущего. Общество оказалось в состоянии непривычной для него «безыдейной реальности». Так как в течение всего советского периода идеология определяла не только политическое развитие, но и держала под тотальным контролем сферы культуры и частной жизни.

В настоящей статье будет предпринят анализ инструментального использования истории и историзации в процессах национального строительства. Основным методом будет являться историографический анализ. Это позволит выявить закономерности процесса накопления знаний по исследуемой проблематике.

Ключевые слова: историзация, нациестроительство, историография, идентичность, историческая политика.

Gulmira Sultangazy, Zhaslan Nurbayev, Gulzhan Yermenbayeva **HISTORY AND HISTORICIZATION IN THE CONTEXT OF KAZAKH NATION-BUILDING**

Abstract. The collapse of the Soviet system and the attainment of Independence marked a number of issues related to the transformation of political and socio-cultural space. The production of meanings and interpretations of social reality became a substantial part of the post-communist transit. It became necessary to form policies aimed at creating a new Kazakhstani identity. In the USSR, ideology was responsible for this niche, but Kazakhstan's political system declared the principle of ideological pluralism. Having abandoned such a powerful tool for constructing socio-political and other entities, the new government proposed another motivating thesis: «economy first, then politics».

However, ideological diversity and the dominance of economic messages proved incapable of performing the functions of consolidation and, moreover, of creating a picture of the future. Society found itself in a state of an unaccustomed for it «idea-less reality». Since during the entire Soviet period ideology determined not only political development, but also kept the spheres of culture and private life under total control. This paper will attempt to analyze the instrumental use of history and historicisation in nation-building processes. The main method will

be historiographical analysis. This will allow us to identify the regularities of the process of accumulation of knowledge on the issues under study.

Keywords: *Historicisation, nation-building, historiography, identity, historical policy.*

Кіріспе

Трансформациялық үдерістер, жаңа форматтар мен үлгілерді қабылдау посткеңестік қоғамдар үшін өте ауыр болды. Халықтың өмірлік бағдарларын анықтайтын идеялық негізге немесе тұжырымдамаларға сұраныс пайда болды. Маңыздылығы жағынан әр түрлі құндылықтардың күрт өзгеруі тарих мәселесін, оның құрал ретінде инструменталды мүмкіндіктерін және кеңестік тарихи мұраны бағалауды өзектендірді.

Коммунистік билікті заңдастыруға бағытталған бұрынғы тарихнамалық дәстүр айтарлықтай өзгеріске ұшырады. Тарих ғылыми білімнің басқа салалары сияқты өзекті тенденциялардың әсерін сезініп, қоғамның сұраныстарына жауап беруде. Кеңес дәуірінде аз зерттелген мәселелер, этникалық тарих, Қазақ хандығының тарихы баяндалды. Тарихқа деген қызығушылық қайта өрлеу тенденцияларымен бірге барлық посткеңестік мемлекеттерге тән болды. Тарихқа көңіл бөлу өзінің өткенін түсінудің ұлттық-мемлекеттік тұжырымдамасы түрінде өзгере бастады.

Тарихты белгілі бір зияткерлік негіз ретінде аспаптық пайдалану мәселесі жаңа мемлекеттердің саяси элиталары үшін маңызды болды. Посткеңестік қоғамдарда жадқа байланысты қақтығыстар енді ғана туындап немесе бұрыннан орын алып жатты. Тарих осы мағынада тарихи дәлелдер мен өткеннің әртүрлі бағалауларын қолдану арқылы реттеуші күштің әлеуетіне ие болды.

Зерттеу әдістері

Негізгі зерттеу әдісі тарихнамалық талдау болады. Бұл зерттелетін мәселелер бойынша білімді жинақтау процесінің заңдылықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Теориялық базаны талдау категориялық аппараттың қалыптасу динамикасын анықтайды. Бұл жағдайда теориялық негіз саяси шындықтың көрінісі және оның тарих ғылымына әсері болып көрінеді. Сонымен қатар, тарихтану тарихын зерттеудің тікелей құралы ретінде жалпы ғылыми (талдау және синтез, нақтыдан абстрактілікке және т.б.) және дәстүрлі арнайы тарихи (тарихи-генетикалық, тарихи-салыстырмалы) әдістер болып табылады.

Мәселенің тарихнамасы зерттеу материалына айналды. XX ғасырдың 90-жылдарынан бастап тарих ғылымы мен саяси іс-әрекеттің арақатынасын ұлттық құрылыс контекстінде зерттеу мәселесіне айналған еңбектер пайда бола бастады.

Әдебиетке шолу

Ұлттық құрылыс үдерістеріндегі тарихтың рөлі сөзсіз. Соңғы онжылдықтарда өткеннің, әлеуметтік немесе ұжымдық жады проблемасы әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдарда басты орынға ие болды.

Сонымен, Э. Геллнер тарихты ұлттық бірегейлікті қалыптастыру және сақтау үшін ресурс ретінде пайдаланудың ерекше маңыздылығын атап өткен [1]. Есімі мемориалдық бұрылыспен байланыстырылған Пьер Нора жады пен тарихты салыстырады: «Жад белгілі бір кеңістік, жест, бейне және объектімен байланысты. Тарихтың уақыт кеңістігі, заттардың эволюциясы мен қарым-қатынасынан басқа ештеңемен байланысы жоқ ... Тарих – өткенді заңсыздандыру». Жад ұғымы, П.Нораның пікірінше, тарихи процестің шектеуге ұшыраған құрамдас бөліктерінің қайта оралуын, оның ішінде тамырына табынуды және генеалогиялық зерттеулерді дамытуды көздейді. Оларға мемориалдық іс-шаралар, тарихи мұражайлар санының қарқынды өсуі жатады. Мұрағат материалдарын жинауда сезімталдықтың артуы, «мұраға» деген сүйіспеншіліктің қайта жаңғыруы да жадтың бір бөлігі болып табылады [2, 17-50 бб.]. Тарих тек билікті ғана емес, нақты әрекеттерді де заңдастырудың маңызды ресурсы болып табылады.

Э. Ренанның пікірінше, тарих - ұлт құрудың құралы. Тарихты есте сақтауды ғана емес, ұмытуды да ұйымдастыру деп түсіну керек. Ұлттық құрылыс контекстінде ортақ өткенді және ортақ болашақты қалыптастыру маңызды. Э. Ренан «естеліктердің бай мұрасына ортақ иелік ету» ұлттың бастамасы екенін атап өтті. Ұлттың құрылуына ата-бабаға табынудың қатысы бар [3, 87-102 б.].

Австралиялық зерттеуші Грэм Гиллдің пікірінше, посткеңестік кеңістікте шын мәнінде коммунистік идеологияны алмастыратын жаңа символдық жүйе әлі қалыптаспаған [4]. Себебі, жаңа мемлекеттердің саясаткерлері кеңес тарихын сыни тұрғыдан қайта қарау қажеттілігін елемей, оны қалыпқа келтіруге тырысады.

Символдық саясат терминологиясын қолдана отырып, кеңестік символдар жүйесі үстемдік етеді және белгілі бір дәрежеде посткеңестік адамның санасын анықтайды, ал саяси элиталар оның орнына кеңестік эксперименттің ыдырауын және посткеңестік режимнің неліктен оның лайықты алмастырушысы болып табылатындығын түсіндіруге «қабілетті «мағынаға сәйкес келетін нәрсені ұсына алмайды» [4]. Оның қорытындылары саясаткерлердің көпшілік алдында сөйлеген сөздерін, қоғамдық пікірталастарды, бұқаралық мәдениет өнімдерін және т.б. талдауға негізделген. Символдық жүйенің функциялары саяси элиталар құрған жеке адамның және тұтастай алғанда қоғамның сыртқы әлем объектілерімен байланысын қалыптастыруға бағытталған. Г. Гилл кеңестік «метанарративтің» ыдырау процестерін және жаңа мемлекеттердің өз билігін заңдастыруға қабілетті символдық ортаны құру әрекеттерін зерттейді.

Академиялықтан тыс қоғамдастықтың тарихи мағыналарды құру мәселелері неміс ғалымдары Ф. Аккерманның және т.б. көп жылдық зерттеулерінің нысаны болып табылады. Олардың пікірінше, «қолданбалы тарих формасы тарих ғылымының өкілдері, тарихи жадының тасымалдаушылары және азаматтық қоғам өкілдері арасындағы партиципативті және плюралистік талқылау процесін талап етеді. Бұл тұжырымдаманың негізгі гипотезаларының бірі - тарих ғылымы қоғам-

ның қажеттіліктеріне көбірек назар аударуы керек, сонымен бірге азаматтық қоғамның белсенді субъектілерін есепке алып, тарихқа қосуы керек. Ол үшін өзара алмасуға мүмкіндік беретін осы екі саланың арасында модерацияланған және институттандырылған қиылысу нүктелері болуы керек» [5].

Қазақстандық және ресейлік ғалымдар тарихтың құралдық мүмкіндіктері мен оның функционалдық әлеуетінің проблемаларын зерттеуде. О. Малинова [6, 7], Т. Емельянова [8], А. Миллер [9] және т.б. ұжымдық монографиялар [10, 11] қызығушылық тудырады.

Қазақстандық академиялық кеңістікте әлеуметтік жады мен ұлт құрылысының түрлі аспектілерін зерделеу бойынша тұтас бағыт қалыптасуда. Соңғы онжылдықта К. Медеуованың зерттеулері жарияланды [12].

1990-шы жылдардағы жаңа тәуелсіз мемлекеттердің саясаткерлері тез бөлшектенген посткеңестік қоғамдарды біріктіру күші бар тезистер / идеяларды шығаруда қиындықтарға тап болды.

Бұл тұрғыда тарихтың құндылығы ғылыми нәтижелермен емес, оны саяси күрес мәселелерінде қолдану мүмкіндіктерімен өлшенеді. Саясаткерлер және жалпы атап айтқанда билік, өткенге шағымданбай алмайды. Тиісінше, бұл арнадағы тарих саяси әрекеттің символдық ресурсы болып табылады.

Бүгінгі таңда бізде өткеннің мозаикалық бейнесі бар екенін ескере отырып, тарихи білім мен жадыны қалыптастыруда, сондай-ақ оны түсіндіруде академиялық және басқа қауымдастықтар өкілдерінің қатысатындығын айтуға болады. Бұл үдеріске қатысушылардың барлық жиынтығы мнемоникалық акторлар ретінде әрекет етеді.

Нәтижелер

Қазақстанда бұл қызметте қоғам қайраткерлері, саясаткерлер, шығармашылық және коммерциялық индустрия өкілдері жұмыс істейді. Жоғарыда аталған топтардың әрқайсысында өткенді «еске түсіруге» немесе есте сақтауға және түсіндіруге бағытталған немесе тек енді әзірленіп жатқан әдістері бар.

Мнемоникалық акторлардың мақсаттары олардың міндеттері мен қызмет түрлеріне байланысты өзгеріп тұрады. Олар «кімнің өткен туралы идеялары мемлекет бірегейлігінің негізі ретінде мойындалатыны» үшін бәсекелеседі [13]. Оларды тарихты негізгі ресурс ретінде пайдалану біріктіреді. Бірақ оларды иелену билік пен үстемдік қатынастарының құрылымын көрсетеді. Басқаша айтқанда, кімде-кім билікке ие болса ол ресурстарға барынша қол жеткізе алады және өткенді түсіндіруде еркіндікке ие.

Мнемоникалық актының белгілі бір мысалы - Д. Трамптың сайлауалды қолдауды жұмылдыру үшін ұлттық өткен символдарды қолданған кездегі «Мен Американы қайтадан ұлы етемін» деген сөзі.

Әлбетте, биліктің символдық ортаны, мәтіндерді, мектептегі тарих бағдарламаларын, мерекелерді және т.б. қамтитын әлеуметтік-

мәдени кеңістікті құру арқылы ұжымдық жадтың қалыптасуына әсер ету мүмкіндігі басым. Саяси акторлар өздерінің билікке ұмтылуын заңдастыру үшін жад саясатын қолданады. Бұл ретте декларациялар да, бағдарламалық құжаттар да жаңа бірегейлікке жылдам көшуді қамтамасыз ете алмайтынын түсіну қажет.

Кеңестік нарратив біраз уақыттан бері қазақстандық қоғамда басым болды. Оның жетістігі соңғы тарихи өткеннің халықтың жадымен резонанс тудырғандығымен түсіндіріледі. Транзиттік кезеңде 90-жылдардың басында бірегейлікті қалыптастырудың белгілі бір ерекшелігі қалыптасты, ол көзқарастар мен дүниетанымдардың әртүрлі бағыттарымен сипатталады. Кеңестік кезеңдегі идеяларының тұрақтылығы ұзақ уақыт бойы қазақ қоғамының әлеуметтік сипаттамаларына әсер етті. Бұл әсіресе өмірі мен қызметі, жетілуі, қалыптасуы 90-шы жылдарға дейінгі болған жас топтарына қатысты болды. Экономикалық қиындықтар мен дағдарыстар кеңестік сахнаны романтизациялауға жағдай жасады, онда бәрі «бір интернационалдық отбасында жақсы және көңілді» өмір сүрді.

Экономикалық қиындықтар мен дағдарыстар «жақсы және көңілді бір тату интернационалды отбасы» болып өмір сүргендердің барлығына кеңестік кезеңнің романтизация жағдайын жасады.

Баяндамалар мен бағдарламалық құжаттарды талдау қазақстандық бірегейліктің негізі ретінде ұжымдық жадыны қалыптастырудың бірнеше кезеңдерін анықтауға мүмкіндік береді.

Бұл тұрғыда президенттердің баяндамалары мен кітаптары қызықты. Тарихқа жүгіну, әрине, академиялық қызығушылықпен өте жанама байланысты болғанымен, бірақ ұлттық құрылыс мәселелерінде маңызды. Маңызды мәселелердің бірі ұлттық құрылыс үдерістерінде тарих ғылымының қандай рөл атқарғаны болып қала береді. Батыс дәстүрінде тарих ғылымы мен қолданбалы тарих арасында нақты айырмашылық бар: «Public history мен қолданбалы тарих олардың тәжірибеге бағдарлануымен де, зерттеу қызығушылығымен де қиылысқанымен, тарих, қоғамдық сала және олардың делдалдары арасындағы қарым-қатынас өрісін дәлірек сипаттау үшін оларды ажыратуға тырысу жемісті болуы мүмкін».

Қазақстандық кейсте академиялық ғылым мен оның қолданбалы бағыты арасындағы шекаралардың бөлінуін қадағалау өте қиын. Дегенмен, біз өткенді ерекше түсінуге мүдделі қоғамдық өзара әрекеттесу агенттерінің бірі ретінде кәсіби тарихшылардың әрекет ететін бірнеше маңызды кезеңдерін бөліп көрсете аламыз.

Өткенді жаңа әлеуметтік-саяси жағдайларда түсіндірудің маңыздылығы айқын. Осы сұраныс бойынша нормативтік база қалыптастырылады. Осылайша, көрнекті тарихшы ғалымдардың қатысуымен ел Президенті жанындағы мемлекеттік саясат жөніндегі Ұлттық Кеңес қабылдаған «Қазақстан Республикасының тарихи сана тұжырымдамасы» дайындалды [14]. Бұл құжат, ең алдымен, саяси маңызды. Ол өткенді түсіндіру мәселелерінде құқықтық негіз болуы керек еді. Оның негізінде жаңа нарративтер жасалуы керек еді. Сондай-ақ, тарихшы ғалымдар Республиканың Жоғарғы Кеңесі Президиумының 20-30 жылдардағы ашаршылық пен күштеп ұжымдастыру және саяси қуғын-

сүргін құрбандарын ақтау мәселелері жөніндегі Қаулысын дайындауға қатысты. Ұлы Отан соғысы жылдарында қаза тапқан қазақстандықтар туралы «Боздақтар» [15] және жаппай қуғын-сүргін құрбандары туралы «Азалы кітап» сияқты кітаптар жарық көрді [16].

Этногенезді, ежелгі және ортағасырлық мемлекеттілікті зерттеу мәселелері өзекті болды. Ұлт-азаттық қозғалыс, отаршылдық өткенді бағалау, Алаш қозғалысы мәселелерін егжей-тегжейлі зерттеу объектісіне айналды. Осы мақсатқа байланысты ҚР Ұлттық Ғылым академиясының Атырау қаласында көшпелі сессиясы ұйымдастырылды. Сессия нәтижелері келесі тезистер контекстінде Алаш зерттеулерінің әдіснамасын анықтады: Алаш - демократиялық партия, оның идеологиясы ағартушылық идеялардың әсерінен қалыптасты және т.б.

Мәдениет тарихын қайта зерделеу және жаңаша зерттеуді қажет етті. Кеңес тарихнамасында мәдениет ұғымы сауатсыздықты жою және кеңестік мәдениет пен ағартушылықты дамыту өлшемдерімен белгіленді.

Жаңа бірегейлікті қалыптастыру мәдени негізді қажет етеді, сондықтан дәстүрлерді, әдет-ғұрыптарды, сенімдерді, халық шығармашылығын және т.б. қамтитын материалдық және рухани мәдениет тақырыптарына жүгіну билік пен халықтың сұраныстарына толық жауап берді.

Академиялық қоғамдастық тәуелсіздіктің алғашқы онжылдығында үлкен жұмыс атқарды. 1991-1995 жылдары бұрын тыйым салынған тақырыптарды зерттеу бойынша маңызды сұрақтар көтерген «Қазақстан тарихы: ақтаңдақтар» [17] жарық көрді. Жаңа деректерге және жаңа әдіснамалық ұстанымдарға негізделген тарихты жазудың сәтті әрекеті «Ежелгі заманнан бері Қазақстан тарихы» атты бір томдық қазақ және орыс тілдерінде тарихтың басып шығарылуы болып табылады [18]. Этногенез, ұжымдастыру, ашаршылық және т.б. бойынша зерттеулер пайда болады. Мұрағаттық деректерге қол жеткізу, жаңа тақырыптарды әзірлеу және алынған нәтижелер кәсіби тарихшыларға Қазақстанның 5 томдық тарихын жариялауға мүмкіндік берді, ол әлеуметтік және саяси шындықтың өзгеруін көрсетуге тиіс еді [19].

Тарих ғылымындағы жандану қоғамның сұраныстарымен резонанс тудырды. Осылайша, тәуелсіздіктің алғашқы онжылдығында қоғам жадыға ие болу және ұжымдық жадыны қалыптастырудың белсенді кезеңіне өтті.

Бұл үдерістегі академиялық ғылымның рөлі сөзсіз. Ол ғылыми зерттеулерді қажет ететін бірқатар мәселелерді өзектендірді.

Жоғарыда келтірілген мәліметтерге сүйене отырып, кәсіби тарихи қауымдастық жеке агент ретінде әрекет ете ме, әлде саясаткерлер мен қоғам қайраткерлері жиі акторлар ретінде әрекет ететін символдық саясаттың инфрақұрылымына кіреді ме деген сұраққа жауап беру қиын. Кәсіби тарихшылардың зерттеулеріне сүйене отырып, ұжымдық жадтың негізін қалайтын оқиғалар мен тарихи тұлғаларды таңдау болды. Тарихтану процестері ұлт құрылысының қажетті бөлігі болып табылады. Кейбір зерттеушілер саясаттың қазіргі «тарихтануын» қазіргі қоғамдарды елестететін интеллектуалды контексттің құрылымдық өзгерістерімен,

дәстүрлі «жадқа негізделген» қоғамдардың жойылуынан туындаған өткенге түбегейлі жаңа көзқараспен байланыстырады [2].

Сараптамалық қоғамдастықта бірегейлікті қалыптастыру немесе іздеу мәселелері ұлттық идеяны қалыптастыру қажеттілігімен үйлестіреді. Бұл мәселеге ерекше көңіл бөлу Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін күшейіп келе жатқан идеологиялық және рухани вакуумға жауап болды. Кеңестік дүниетаным тұжырымдамалары әлі де басым және оларға тек батыс мәдениетінің өнімдері бәсекелестік тудырды. «Алдымен экономика, содан кейін саясат» тезисіне баса назар аудару халыққа түсіндірілмеді, яғни олар қазіргі әлеуметтік-саяси шындықты заңдастырмады және оларға қарапайым посткеңестік адам психологиялық немесе материалдық-академиялық мағынада дайын болмады.

Стихиялық дамып келе жатқан нарық заңдары жаңа дүниетанымдық көзқарастар мен құндылықтардың жаңа басымдылығын қалыптастырудың негізі болды. Нәтижесінде қоғам мозаикалық көп бағытты организмге өзгерді.

Билік пен қоғамның қарым-қатынасының жаңа форматының пайда болуы символдық саясатқа сәйкес қарастырылуы керек, өйткені Жолдаулардың мәтіндері болашақтың перспективасына ынталандыру және қалыптастыруды функциясын орындауға тиіс еді. «Қазақстан-2030» атты бірінші Жолдау тарихқа үндеуімен сипатталады [20].

1996 жылы Қазақстан Республикасының мемлекеттік бірегейлігін қалыптастыру Тұжырымдамасы қабылданды [21]. Соған сәйкес «мемлекеттің негізгі идеялары халықтың бірлігі, азаматтық бейбітшілік, әлеуметтік тұрақтылық, этносаралық және конфессияаралық келісім, ымыраға келу және төзімділік болуы тиіс. Негізі тарихи тағдырдың ортақтығы болды. Қоғамда Қазақстан - біздің ортақ Отанымыз деген идея түпкілікті бекітілуі тиіс еді».

Н. Назарбаев символдық саясат аясында белсенді болды. Осы зерттеу аясында оның 1999 жылы шыққан «Тарих толқынында» кітабы қызықты [22]. Онда Н. Назарбаев тарихтың қазіргімен байланысын, сабақтастықты сақтау қажеттігін білдіреді. Ол тарихи тақырыпқа бірнеше рет жүгінеді. Ол өз еңбектерінде түркі - қазақ мұрасына назар аударып, сонымен бірге олардан қазіргі шындықтың нышандарын жасайтыны кездейсоқ емес. Ол оқиғалар мен қасиетті орындарды таңдауда өте таңдаулы. Өйткені ұжымдық жады әлеуметтік-мәдени инфрақұрылымға сүйенеді. Ол өзінің қабылдауымен резонанс тудыратын немесе бар шындықты түсіндіретін нәрсені ғана қабылдайды.

2010 жылы Қазақстанның ел бірлігі Доктринасы қабылданды [23]. Бұл құжатты қабылдаудың екіұштылығы мәтінді талқылау және қазақстандық қоғамның барлық қатысушылары үшін өзара қолайлы түзетулер енгізу міндеттеріне жүктелген келісім комиссиясын құруда көрініс тапты. Мәтінде тарихи категориялар кең қолданылады. Ортақ өткеніміз біріктірудің маңызды факторы және қоғамды шоғырландырудың негізі ретінде ұсынады. Үш тезис ұсынылды: «Бір ел - бір тағдыр», «Тегі басқа – теңдігі бір» және «Ұлттық рухтың дамуы». Әрқайсысы тарихи тағдырдың ортақтығын түсінуден туындайды. Сонымен, «Бір ел - бір тағдыр»

тезисі «әр азаматтың өзінің ортақ тағдыры мен Отанының - Қазақстан Республикасының - ортақ екенін ұғынуға» бағытталған, мәтінді құрастырушылар қоғам қатысушыларының ортақ тарихи тағдырына және жаңа мемлекет құрылатын іргетасқа айналуы тиіс екендігіне жүгінеді.

Тарихи тағдырдың ортақтығы мен болашаққа деген ұмтылысты көрсететін «отандастар» категориясы саяси риторикаға жаңа мағынамен енгізіледі. Отандастар термин ретінде мағыналармен қаныққан және жаңа саяси шындықтың символына айналуы керек еді. Билік мнемоникалық актор ретінде «өзінің этникалық тегіне қарамастан, біздің ұрпақтарымызға қолымыздағы ең қымбат - Егемен және тәуелсіз Қазақстанды мұқият сақтап және аманат ететін Ұлы Ұлтқа айналу. Осы мақсатта біз әлі де бірлігімізге кедергі келтіретін барлық алалаушылықтар мен ойдан шыққан кедергілерді жеңуіміз керек» мақсат қойды. Мақсатқа жету елдің «ұлы болашағын» қамтамасыз ету бойынша жауапкершілік пен іс-қимылдың жоғары деңгейін білдірді.

Объективті саяси шындық халықтың, ұлттың өмір сүруінің негізгі қағидаларын түсіндіретін, халық белсенді қолданатын және дамытатын құжатты қажет етті. Билік оның «жұмысын» және жалпы өміршеңдігін қамтамасыз етеді. Ол ұзақ мерзімді даму шектерін белгілейді.

«Мәңгілік Ел» Қазақстанның идеялық-идеологиялық дамуындағы маңызды құжат болуға тиіс еді [24]. Мазмұн бөлігі қазіргі және болашақ тарихына назар аударды. Бір бірін толықтыратын интерпретацияларға, ұлы өткенге шағымдануға, тарихты көне етуге және т. б. қарамастан, қоғам құжатты салқын қабылдады. Себебі семантикалық жүктемелер әрқашан объективті әрекет ететін шындықпен сәйкес келмеді.

Қоғам мен биліктің нақты байланысын, сондай-ақ қоғамның біртектілігін құру дамудың ортақ перспективалары мен мақсаттарымен қалыптасады. Моноэтникалық қоғамдарда бұл міндет «автоматты режимде» шешіліп, ойлаудың қарапайым сипатымен қамтамасыз етіледі. Көпэтникалық және көпконфессиялы мемлекеттерде бірегейлікті қалыптастыруға және перспективаларды таңдауға көптеген факторлар әсер етеді. Көбінесе саясаткерлер дәстүрлерге және жалпы тарихқа жүгінеді. Негізінде тарихи көзқарас ең іргелі және ұзақ мерзімді. Тарихи сабақтастық өзінің тиімділігін ашады және мемлекеттіліктің өмір сүруінің негізгі бағыты болып табылады.

Қазіргі билік ұлттық құрылыс мәселелерін шешуде тарихтың әлеуетін барынша пайдаланады. 2023 жылы өткен Құрылтайда Қ. Тоқаев «Біз сан ғасырлық тарихымызды мақтан етеміз. Тамыры терең төл шежіреміз – халқымыздың мәдени кодының өзегі. Оны жан-жақты зерттеп, ой елегінен өткізуге және барынша дәріптеуге қажетті жағдай жасауымыз керек. Бұл – мемлекеттің негізгі міндетінің бірі», деп атап өтті [25].

Осы баяндамада өткеннің канондық бейнесін жасау қажеттілігі туралы мәселе өзектендірілді. Оның қалыптасуы басып шығаруға дайындалып жатқан 7 томдық Қазақстан тарихына жүктелді. Онда бес ғылыми-зерттеу орталығы және әр түрлі саладан 300-ге жуық ғалым жұмыс істейді. Ол Қазақстан тарихы бойынша барлық соңғы ғылыми жаңалықтарды қамтуы тиіс. Қазақстан тарихы оқиғаларды өңірлік және әлемдік процестерден

оқшауланбай, жалпы әлемдік контексте көрсетуі тиіс. Жеті томдықтың маңызды міндеті - өткен басылымдардың тұжырымдамалық қателіктері мен кемшіліктерін жою. Ол Қазақстан тарихы бойынша барлық соңғы ғылыми жаңалықтарды қамтуы тиіс.

Жеті томдық басылымның нәтижелері, оның негізгі ережелері мектеп пен университет бағдарламасында танымал болады. Қазақстан тарихы бойынша мектеп және университет бағдарламасы тарихи әдебиеттің ең бұқаралық түрі болып табылады. Оның ұжымдық жадыны қалыптастыру контекстіндегі маңыздылығын асыра бағалау қиын. Мемлекет оқу мазмұнын дайындау процесіне белсенді қатысады. Онда, әдетте, бар шындықты заңдастыруға бағытталған оқиғалар ғана көрінеді. Арнайы таңдалған оқиғалар мен олардың интерпретацияларынан белгілі бір конструкция жасалады.

Президенттің 2023 жылғы 27 сәуірдегі «Әділ Қазақстан: бірлік, тұрақтылық, даму» халық Ассамблеясының сессиясында сөйлеген сөзі қызығушылық тудырады [26]. Азаматтық сәйкестікті спикер қоғамның қазіргі саяси бастамаларға белсенді шоғырландырылған ұстанымын білдіру үшін қолданады: «азаматтық бірегейлікті нығайту нәтижесінде өткен сайлау науқандарында этникалық немесе басқа да тар түсініктерге, ескі таптаурындарға жол берілмеді». Сонымен бірге Президент мемлекет пен азаматтық қоғам арасындағы сындарлы диалогтың қажеттілігі туралы басты міндеттердің бірі екенін атап өтті. «Жалпыұлттық бірегейлік» тұжырымдамасы баяндамада мынадай тұжырымдармен қайталанады: «біздің жалпыұлттық бірегейлігіміздің жарқын көрінісі», «жалпыұлттық бірегейліктің берік бірігуі» және т.б.

Бірегейлік туа біткен қасиет емес деген тезиске сүйене отырып, Қ. Тоқаев «біздің қоғам - ортақ идеалдар мен құндылықтармен біріккен еркін және жауапты азаматтардың одағы» екендігіне назар аударды, осылайша Президент қоғам мен ұлттық құрылысын шоғырландыру мәселесінде іргелі тәсілді белгіледі.

Саяси билік осылайша өткенді құрал ретінде пайдалану арқылы одан белгілі бір стандартты немесе канондық қатарлар құруға тырысады, сәтті жағдайда ол келесі критерийлерге сәйкес келуі керек: қоғам мүшелерінің максималды санына белгілі танылу (дереккөздер әр болуы керек: мектеп оқулықтары, фильмдер, әдебиет, замандастарымен тірі қарым-қатынас). Өткен оқиғалар бізді оң жағынан көрсету керек. Сондай-ақ, өткен оқиғалар қоғамдағы жағдайды шиеленістірмей, дау-таласқа айналмауы керек.

Қорытынды

Посткеңестік кеңістікте тарихты саяси мақсатта пайдалану бірегейлікті құрудың ең танымал әдісі болып табылады. Осыған байланысты біз оған академиялық емес қызығушылықты байқаймыз. Ал оқиғаның өзі символдық саясат процестеріне біріктірілген, ол саяси мақсаттарға жету үшін символдарды манипуляциялауды немесе тарихи білімді өндіру және қазіргі шындықты акторлар үшін қажетті бағытта түсіндіру қызметін білдіреді. Тарих осы тұрғыда «өткенге деген қоғамдық қызығушылық,

тарихи білімді академиялық жаңғырту және ұжымдық тарихты саяси тұрғыдан нығайту арасындағы» коммуникативті функцияны жүзеге асырады [5]. Сонымен қатар, академиялық тарих пен тарихты қандай да бір құрал ретінде ажырату мәселесі өзінің маңыздылығын жоғалтпайды. Бұл мәселені шешу үшін кәсіби тарихи қауымдастық, азаматтық қоғам және жад құралдары арасындағы диалог қажет. Бұл жағдайда тарих өзінің барлық функционалдылығында және бір жағынан конъюнктуралық сипаттағы сын-қатерлерге қарсы тұра алады және сонымен бірге ұлттық құрылыс мәселелерінде интеллектуалды негіз бола алады.

***Қаржыландыру:** Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және Жоғары Білім Министрлігінің Ғылым Комитеті қаржыландырады (Грант №. BR21882266).*

ӘДЕБИЕТТЕР.

1. Геллнер Э. Нации и национализм: Пер. с англ. /Ред. и послесл. И.И. Крупника. – М.: Прогресс. 1991. – 320 с.
2. Проблематика мест памяти Франция-память / П. Нора, М. Озуф, Ж. де Пюимеж, М. Винок. – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 1999, с. 17-50/ <https://mipt.ru/education/chair/philosophy/upload/бес/nora1-arph7asf0ow.pdf> (дата обращения: 05.03.2024).
3. Ренан Э. Что такое нация? / Ренан Э. Собрание сочинений: в 12-ти т. / пер. с французского под ред. В. Н. Михайловского. Киев, 1902. Т.6. С.87-102 // <https://www.gramota.net/materials/3/2012/7-1/8.html> (дата обращения: 05.03.2024).
4. Малинова О. В ожидании объединяющегося нарратива: символическое измерение постсоветской трансформации России. рец. на кн.: Gill G. Symbolism and regime change: Russia. – Cambridge: Cambridge univ. press, 2013. – viii, 246 p.// <file:///C:/Users/%D0%90%D0%9F1/Downloads/v-ozhidanii-obedinyayuschego-narrativa-simvolicheskoe-izmerenie-postsovetskoy-transformatsii-rossii-rets-na-kn-gill-g-symbolism-and-regime-change-russia-cambridge-cambridge-univ-press-2013-viii-246-p.pdf> (дата обращения: 05.03.2024).
5. Аккерманн Ф., Аккерманн Я., Литтке А., Ниссер Ж., Томанн Ю. Прикладная история, или Публичное измерение прошлого // Неприкосновенный запас, 2012. – №3. // <https://magazines.gorky.media/nz/2012/3/prikladnaya-istoriya-ili-publichnoe-izmerenie-proshlogo.html> (дата обращения: 05.03.2024).
6. Малинова О.Ю. Актуальное прошлое: Символическая политика властвующей элиты и дилеммы российской идентичности. – М.: Политическая энциклопедия, 2015. – 207 с.
7. Малинова О.Ю. Коммеморация столетия революции(й) 1917 года в РФ: анализ стратегий ключевых мнемонических акторов // Полис. Политические исследования. – 2018 – № 1. – С. 9–25. – DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.02>
8. Емельянова Т.П. Коллективная память о событиях отечественной истории: социально-психологический подход. – М.: Институт психологии РАН, 2019. – 299 с.
9. Миллер А. Лабиринты исторической политики // Россия в глобальной политике. 2011. – Т.9. – №3. – С.49-62.
10. Историческая политика в XXI веке / под ред. А.И. Миллера, М. Липман. – М.: НЛО, 2012. – 646 с.
11. Нации и этничность в гуманитарных науках. Этнические, протонациональные и национальные нарративы: формирование и репрезентация / Под ред. А.Х. Даудова, С.Е. Федорова. – СПб.: Алетейя, 2017. – 398 с.
12. Медеуова К. Актуальные практики памяти: концептуализация прошлого и конструирование идентичностей / Современные образовательные технологии в преподавании естественно-научных и гуманитарных дисциплин: сборник научных трудов II Международной научно-методической конференции, 9-10 апреля 2015 г. Национальный минерально-сырьевой университет «Горный» . – Санкт-Петербург, 2015. – С.467-471.
13. Джонсон Дж., Малинова О. Символическая политика как предмет political science и russian studies: исследования политического использования прошлого в постсоветской России - Политические науки, 2020 // [file:///C:/Users/%D0%90%D0%9F1/Downloads/simvolicheskaya-politika-kak-predmet-political-science-i-russian-studies-issledovaniya-politicheskogo-ispolzovaniya-proshlogo-v-postsovetskoy-rossii%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/%D0%90%D0%9F1/Downloads/simvolicheskaya-politika-kak-predmet-political-science-i-russian-studies-issledovaniya-politicheskogo-ispolzovaniya-proshlogo-v-postsovetskoy-rossii%20(3).pdf) (дата обращения: 05.03.2024)
14. Концепция становления исторического сознания в Республике Казахстан //

Deutsche Allgemeine Zeitung. 15 июля 1995.

15. Книга Памяти Казахстана. Под ред.: А. Р. Садыкова, Г. Е. Тайжановой; сост.: П.С. Белан, Н. Едыгенов. – Алматы: Қазақстан, 1997. – 205 с.

16. Книга скорби: Расстрельные списки. Сост.: Т.Е. Айдаров, Г. Баталова, Р.У. Джандосова. Казахстан. историко-просветительское о-во «Адилет» . – Алматы: Қазақстан, 1998.

17. История Казахстана: белые пятна: сборник статей. – Алма-Ата: Казахстан, 1991. – 348 с.

18. История Казахстана с древнейших времен до наших дней. Очерк. – Алматы: Дәуір, 1993. – 416 с.

19. История Казахстана с древнейших времен до наших дней в пяти томах. – Алматы: Атамұра, 1996.

20. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана. Октябрь 1997 г. // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-na-nazarbaeva-narodu-kazahstana-oktyabr-1997-g (дата обращения: 05.03.2024).

21. Концепция формирования государственной идентичности Республики Казахстан. Одобрена Распоряжением Президента РК от 23 мая 1996 г. // О Концепции развития гражданского общества в Республике Казахстан на 2006-2011 годы. Указ Президента Республики Казахстан от 25 июля 2006 года №154.

22. Назарбаев Н.А. В потоке истории. – Алматы: Атамұра, 1999. – 296 с.

23. Доктрина национального единства Казахстана. 2010 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30501158&pos=3;-71#pos=3;-71 (дата обращения: 05.03.2024)

24. Патриотический акт «Мәңгілік Ел» // online.zakon.kz/Document/?doc_id=36637518 (дата обращения: 05.03.2024)

25. Выступление Главы государства Касым-Жомарта Токаева на втором заседании Национального курултая «Әділетті Қазақстан – Адал азамат» // <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-vtorom-zasedanii-natsionalnogo-kurultayaadiletti-kazakistan-adal-azamat-175233> (дата обращения: 05.03.2024)

26. Выступление Президента на сессии Ассамблеи народа «Справедливый Казахстан: единство, стабильность, развитие» от 27 апреля 2023 год // <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kk-tokaeva-na-xxxii-sessii-assamblei-naroda-kazahstana-spravedlivyy-kazahstan-edinstvo-stabilnost-razvitie-273234> (дата обращения: 05.03.2024).

REFERENCES:

1. Gellner E. Nacii i nacionalizm. [Nations and nationalism] Per. s angl. / Red. i poslesl. I.I. Krupnika. - M.: Progress, I.I. 1991. - 320 с.

2. Problematika mest pamyati Franciya-pamyat' [Problems of places of memory France-memory] / P. Nora, M. Ozuf, ZH. de Pyuimezh, M. Vinok. - SPb.: Izd-vo S.-Peterb. un-ta, 1999, s. 17-50 // <https://mipt.ru/education/chair/philosophy/upload/6ec/nora1-arph7asf0ow.pdf> (Accessed: 05.03.2024).

3. Renan E. Chto takoe naciya? [What is a nation?] / Renan E. Sobranie sochinenij: v 12-ti t. / per. s francuzskogo pod red. V.N. Mihajlovskogo. Kiev, 1902. T. 6. S. 87-102. // <https://www.gramota.net/materials/3/2012/7-1/8.html> (Accessed: 05.03.2024).

4. Malinova O. V ozhidanii ob' edinyayushchegosya narrativa: simvolicheskoe izmerenie postsovetskoj transformacii Rossii. [Waiting for the unifying narrative: The symbolic dimension of Russia's post-Soviet transformation] rec. na kn.: Gill G. Symbolism and regime change: Russia. – Cambridge: Cambridge univ. press, 2013. – viii, 246 p. // <file:///C:/Users/%D0%90%D0%9F1/Downloads/v-ozhidanii-obedinyayuschego-narrativa-simvolicheskoe-izmerenie-postsovetskoy-transformatsii-rossii-rets-na-kn-gill-g-symbolism-and-regime-change-russia-cambridge-cambridge-univ-press-2013-viii-246-p.pdf> (Accessed:05.03.2024).

5. Akkermann F, Akkermann Ya., Littke A., Nisser Zh., Tomann Yu. Prikladnaya istoriya, ili Publichnoe izmerenie proshlogo [Applied History, or the Public Dimension of the Past]. - Neprikosnovennyj zapas, nomer 3, 2012 // <https://magazines.gorky.media/nz/2012/3/prikladnaya-istoriya-ili-publichnoe-izmerenie-proshlogo.html> (Accessed:05.03.2024).

6. Malinova O. Yu. Aktual'noe proshloe: Simvolicheskaya politika vlastvuyushej elity i dilemmy rossijskoj identichnosti [The Actual Past: The Symbolic Politics of the Ruling Elite and the Dilemmas of Russian Identity]. – М.: Politicheskaya enciklopediya, 2015. – 207 s.

7. Malinova O.Yu. Kommemoraciya stoletiya revolyucii(i) 1917 goda v RF: analiz strategij klyuchevyh mnemonicheskikh aktorov [Commemoration of the Centenary of the 1917 Revolution in the Russian Federation: analysis of strategies of key mnemonic actors] // Polis. Politicheskie issledovaniya. – 2018 – № 1. – S. 9–25. – DOI: <https://doi.org/10.17976/jpps/2018.01.02>

8. Emel'yanova T.P. Kollektivnaya pamyat' o sobytiah otechestvennoj istorii: social'no-psihologicheskij podhod [Collective memory of the events of national history: a socio-

- psychological approach]. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2019. – 299 с.
9. Miller A. Labyrinth of Historical Politics [The Labyrinth of Historical Politics] // Rossiya v global'noj politike. 2011. – T.9. – №3. – с.49-62.
10. Istoricheskaya politika v XXI veke [Historical politics in the 21st century] / pod red. A.I. Millera, M. Lipman. – М.: NLO, 2012. – 646 с.
11. Nacii i etnichnost' v gumanitarnykh naukakh. Etnicheskie, protonacional'nye i nacional'nye narrativy: formirovaniye i reprezentaciya [Nations and ethnicity in the humanities. Ethnic, proto-national and national narratives: formation and representation] / pod red. A. H. Daudova, S.E. Fedorova. – SPb.: Aleteiya, 2017. – 398 с.
12. Medeuova K. Aktual'nye praktiki pamyati: konceptualizaciya proshlogo i konstruirovaniye identichnostej [Current memory practices: Conceptualizing the past and constructing identities] // Sovremennyye obrazovatel'nye tekhnologii v prepodavanii estestvenno-nauchnykh i gumanitarnykh disciplin: sbornik nauchnykh trudov II Mezhdunarodnoj nauchno-metodicheskoy konferencii, 9-10 aprelya 2015 g. // Nacional'nyj mineral'no-syr'evoy universitet «Gornyy». – Sankt-Peterburg, 2015. – S.467-471.
13. Dzhonson Dzh., Malinova O. Simvolicheskaya politika kak predmet political science i russian studies: issledovaniya politicheskogo ispol'zovaniya proshlogo v postsovetskoy Rossii [Symbolic Politics as a subject of political science and Russian studies: Studies of the Political Use of the Past in Post-Soviet Russia]. - Politicheskie nauki, 2020 // file:///C:/Users/%D0%90%D0%9F1/Downloads/simvolicheskaya-politika-kak-predmet-political-science-i-russian-studies-issledovaniya-politicheskogo-ispolzovaniya-proshlogo-v-postsovetskoy-rossii%20(3).pdf (Accessed: 05.03.2024)
14. Konceptciya stanovleniya istoricheskogo soznaniya v Respublike Kazahstan [The concept of the formation of historical consciousness in the Republic of Kazakhstan] // Deutsche Allgemeine Zeitung. 15 iyulya 1995.
15. Kniga Pamyati Kazahstana [The Book of Memory of Kazakhstan]. Pod red.: A.R. Sadykova, G.E. Tajzhanovoj; sost.: P.S. Belan, N. Edygenov. Almaty : Kazakstan, 1997. – 205 s.
16. Kniga skorbj: Rasstrel'nye spiski [The Book of Sorrow: Execution Lists]. Sost.: T.E. Ajdarov, G. Batalova, R.U. Dzhandosova. Kazahstan. istoriko-prosvetitel'skoe o-vo «Adilet» - Almaty : Kazakstan, 1998.
17. Istoriya Kazahstana: belye pyatna: sbornik statej [The history of Kazakhstan: white spots: a collection of articles]. – Alma-Ata: «Kazahstan», 1991. – 348 s.
18. Istoriya Kazahstana s drevnejshih vremen do nashih dnei. Oчерк [The history of Kazakhstan from ancient times to the present day. The essay]. – Almaty: Daur, 1993. – 416 s.
19. Istoriya Kazahstana s drevnejshih vremen do nashih dnei v pyati tomah [The history of Kazakhstan from ancient times to the present day in five volumes]. – Almaty: Atamura, 1996.
20. Poslanie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbaeva narodu Kazahstana [Message of the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan]. Oktyabr' 1997 g. // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-na-nazarbaeva-narodu-kazahstana-oktyabr-1997-g (Accessed:05.03.2024).
21. Konceptciya formirovaniya gosudarstvennoj identichnosti Respubliki Kazahstan Odobrena Rasporyazheniem Prezidenta RK ot 23 maya 1996 g. [The Concept of formation of the state identity of the Republic of Kazakhstan was approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated May 23, 1996]. Dalee – Konceptciya 1996 goda. / O Konceptcii razvitiya grazhdanskogo obshchestva v Respublike Kazahstan na 2006-2011 gody. Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 25 iyulya 2006 goda. N154.
22. Nazarbaev N.A. V potoke istorii [In the flow of history]. – Almaty: Atamura, 1999. – 296 s.
23. Doktrina nacional'nogo edinstva Kazahstana [The Doctrine of National Unity of Kazakhstan]. 2010 // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30501158&pos=3;-71#pos=3;-71 (Accessed:05.03.2024)
24. Patrioticheskij akt «Mangilik El» [Patriotic act «Mangilik El»] // online.zakon.kz/Document/?doc_id=36637518 (Accessed: 05.03.2024)
25. Vystuplenie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva na vtorom zasedanii Nacional'nogo kurultaya «Adiletty Kazakstan – Adal azamat» [Speech by Head of State Kassym-Jomart Tokayev at the second meeting of the National Kurultai «Adiletty Kazakhstan – Adal Azamat»] // <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-na-vtorom-zasedanii-nacionalnogo-kurultayaadiletty-kazakstan-adal-azamat-175233> (Accessed: 05.03.2024)
26. Vystuplenie Prezidenta na sessii Assamblei naroda «Spravedlivyj Kazahstan: edinstvo, stabil'nost', razvitie» ot 27 aprelya 2023 goda [The President's speech at the session of the Assembly of People «Fair Kazakhstan: unity, stability, development» on April 27 2023] // <https://www.akorda.kz/ru/vystuplenie-glavy-gosudarstva-kk-tokaeva-na-xxxii-sessii-assamblei-naroda-kazahstana-spravedlivyy-kazahstan-edinstvo-stabilnost-razvitie-273234> (Accessed: 05.03.2024)

Мақаланың редакцияға түскен күні: 08-04-2024

Мақаланың жарияланған күні: 27-09-2024